

Piše: **Marijan Mašo Miljić**
crnogorski književnik, publicista i bibliotekar

KNJIGA O VELIKOM PRIJATELJU CRNE GORE (Nenad Stevović, Jožef Bajza i Crna Gora, Cetinje 2020)

Knjiga je posvećena Jožefu Bajzi, mađarskom akademiku u univerzitetskom profesoru, poznatom slavisti i historičaru književnosti, naučniku, kustosu i direktoru Narodnog muzeja u Budimpešti, bibliotekaru Zemaljske biblioteke „Sečenji”; publicisti i bibliografu i, nadasve istinskom prijatelju Crne Gore, borcu za njen opstanak, slobodu i državnu nezavisnost, u vremenu koje joj nije bilo nimalo naklonjeno.

U prvom planu su Jožef Bajza i Crna Gora. U stvari, riječ je o odnosu mađarskog naučnika prema Crnoj Gori, u godinama između dva svjetska rata kad joj je bilo najteže, godinama - kako bi rekao Borislav Pekić, „koje su pojeli skakavci“. Bilo je to vrijeme nakon izdaje saveznika sredinom Velikog rata, koja je dovela do sloma Crne Gore i austrougarske okupacije i srpske reokupacije i aneksije nakon rata, kad je ostala bez države i slavne dinastije, bez imena i slobode, mimo volje većine svoga naroda.

Među rijetkim evropskim intelektualcima koji se nijesu mirili sa tim udesom Crne Gore i međunarodnom nepravdom koja joj je učinjena bio je i Jožef Bajza, čak i nakon sloma crnogorskog pokreta otpora u Kraljevini SHS. On je nastavio da se bori perom iznova oživljavajući, ističući i afirmišući neriješeno crnogorsko pitanje, koje su mnogi, naročito akteri velikosrpskog režima nazivali takozvanim, ali i kasnije sve do kraja 20.vijek a čak i u samoj Crnoj Gori.

Tek sada se sa ove istorijske distance vidi šta je i koliko je Jožef Bajza činio za Crnu Goru u evropskom kontekstu. Na žalost, taj njegov rad i doprinos, zbog nepoznavanja mađarskog jezika, političkih okolnosti i statusa Crne Gore kroz cijeli 20. vijek, ostao je skoro nepoznat crnogorskoj i naučnoj i laičkoj javnosti. Tek početkom ovoga 21. vijeka objavljeno je njegovo djelo Crnogorsko pitanje u tri izdanja - dva u Podgorici (2001. i 2011) i jedno u Novom Sadu (2006). Upriličene su promocije tih izdanja, objavljeni kritički osvrti u štampi, a jednoj ulici u Podgorici dato je ime Jožefa Bajze. Ali to, na žalost, nije ni blizu onoga što mu Crna Gora duguje, što je zaslužio ovaj veliki naučnik i odani, iskreni njen prijatelj. A zapravo Jožef Bajza je simbol mađarsko-crnogorskog prijateljstva, spona dvaju naroda i dviju kultura. On je velikan ne samo Mađarske nego i Crne Gore.

Nenad Stevović je svojom knjigom „Jožef Bajza i Crna Gora” napravio veliko pregnuće da sklopi knjigu o ovome velikanu u svakom pogledu, sa više aspekata, njegovom životu, naučnom i publicističkom radu, intelektualnom i političkom angažmanu i, posebno, o njegovom odnosu prema Crnoj Gori, poznavanju njene prošlosti, istorije, kulture i jezika, ekonomskih i društvenih prilika, tradicije sredinom Velikog rata i njenog nesrećnog udesa na njegovom kraju. Niko dosad, ni u Crnoj Gori i u njenom okruženju, nije tako svestrano, ozbiljno i odgovorno pristupio ovome životnom čovjeku i njegovom djelu kao što je to učinio Nenad Stevović u svojoj knjizi „Jožef Bajza i Crna Gora”, u izdanju Crnogorskog kulturnog foruma sa Cetinja i Udruženja Crnogoraca Srbije „Krstaš” iz Lovćenca.

Autor je vrlo znalački i sadržajno strukturirao knjigu u 16 manjih poglavlja. Nakon uvoda, koji je neka vrsta prolegomene u knjigu, Nenad Stevović je dao, vrlo razučeno, svu složenost odnosa Jožefa Bajze i Crne Gore, njegov život i rad. Posebno poglavlje je posvećeno njegovom životopisu od rođenja 31. 1. 1885. do smrti 8. 1. 1938. Umro je u 53. godini života. Ali i Bajzinom odrastanju i školovanju i intelektualnom napredovanju, službovanju i publicističkom i naučnom radu, s posebnim osvrtom na njegov odnos prema Crnoj Gori i njenoj tragičnoj ratnoj i poratnoj sudbini.

Pišući o kralju Nikoli, njegovoj državničkoj veličini i mudrosti u Crnoj Gori pod njegovom vladavinom, Jožef Bajza je objektivno prikazao istorijsku veličinu crnogorskog vladara, ali i njegove iluzije i zablude, koje su skupo koštale i njega, i dinastiju, i Crnu Goru. On je na afirmativan način predstavio i raniju i savremenu istoriju Crne Gore, ali i međunarodnu nepravdu koja je Crnoj Gori učinila na Mirovnoj konferenciji u Versaju.

Svoju studiju Crnogorsko pitanje (1927, 1928) autor je posvetio „slavnoj uspomeni na Nikolu I kralja Crne Gore”, ističući njegove velike zasluge za svoju zemlju i svoj narod.

Pod pseudonimom Kornel Batorič Bajza je objavio antologijsko pismo svom poznatom ili zamišljenom prijatelju u Crnoj Gori, publikovao u mađarskim novinama Mađarsp u kome je uzimao svu problematiku položaja Crne Gore u KSHS, pod srpskom okupacijom, bez obzira na sve ono što je Crna Gora učinila za srpsku vojsku prilikom povlačenja. Jer da je ta vojska opkoljena i uništena u kosovskom bazenu, ne bi bilo ni te kraljevine koja je kanibalski progutala Crnu Goru. Nenad Stevović je to Bajzino pismo naveo u cjelosti.

Jožef Bajza se posebno obradovao obnavljanju Državnog muzeja na Cetinju i radu Dušana Vuksana da sačuva tapije prošlosti Crne Gore, bogato muzejsko, arhivsko i bibliotečko nasljeđe.

Nenad Stevović je posebna poglavlja posvetio crnogorskoj emigraciji i pojedinim emigrantima, kao što je Krsto Niković, i pojedinim piscima o crnogorskom udesu i crnogorskom pitanju. Vrlo je zanimljivo i, pokazalo se dalekovidno, Bajzina mišljenje o crnogorskoj kulturi, crnogorskoj književnosti i crnogorskom jeziku. Ovdje bih naročito istakao rad Jožefa Bajze na doprinosu crnogorskoj bibliografiji. On je u dva djela, objavio bibliografiju o Crnoj Gori na mađarskom jeziku, i tako ušao u istoriju crnogorske bibliografije. Njegova bibliografija sadrži 423 bibliografskih jedinica, što je Nenad Stevović predstavio vrlo detaljno i analitično.

Međutim, okosnicu odnosa Jožefa Bajze prema Crnoj Gori i smisaono jezgro ove knjige koju predstavljamo predstavlja studija Crnogorsko pitanje, publikovana 1927. na mađarskom a godinu dana na italijanskom jeziku. U režijskim krugovima KSHS ovo Bajzino djelo je dočekano kao navodni „pamflet”, što znači da je pogodio u „sridu”. Inače, studija je privukla veliku međunarodnu pažnju i imala izuzetan publicitet. Pošto je o ovome Bajzinom djelu dosta pisano, ovdje je nepotreban širi osvrt. Ali da navedem njegove riječi šta on podrazumijeva pod crnogorskim pitanjem.

„Šta uopšte podrazumijevamo pod crnogorskim pitanjem? Podrazumijevamo problem: ako postoji ili je postojala crnogorska država sa odgovarajućom državnom idejom, ako je njena nacionalna i državna svijest bila, i danas je, opravdana - onda zato, na osnovu svega toga, postoji razlog da Crna Gora vaskrsne u novi nacionalni i državni život”. I vaskrsela je 21. maja 2006.

godine. Ali je veliki prijatelj Crne Gore i upozoravao: „državna svijest je uslov crnogorskog opstanka: Ako ova svijest zaživi u narodu, ona će svoju državnost ponovo osvojiti prvom prilikom, evolucijom ili revolucijom, ali ako je ta svijest mrtva, uzalud je svaki pokušaj”.

Vrijeme je potvrdilo da je crnogorski narod sačuvao i svoju državnu i svoju nacionalnu svijest. To je potvrđeno u 13-julskom ustanku 1941. i na zasjedanjima ZAVNO-a (1943. i 1944) i CASNO-a (1944. i 1945) godine.

Po njemu odgovor na crnogorsko pitanje o državnoj nezavisnosti dao je crnogorski plebiscit 2006. godine. Bajza je vjerovao da će Crnogorci i crnogorski građani glasati za obnavljanje crnogorske države. On je simbol toga istorijskog crnogorskog vaskrsnuća. I kao takav, u oreolu crnogorske slobode zaslužuje posebno mjesto u crnogorskom imaginarnom nacionalnom i državnom panteonu.

Tekst objavljen u Dnevnom listu Vijesti iz Podgorice, 28. 11. 2020.